

KAPITTEL 6

NEDRE HOBEKK 1. RASTEPLASS FRA MESOLITTISK TID MED SPESIALISERT AKTIVITET

Lotte Eigeland

C58366, Nedre Hobekk, 4074/2 Larvik kommune, Vestfold	
Askeladden-ID	1115978
Høyde over havet	78 m.
Utgravningsleder	Stine Melvold
Feltmannskap	4
Dagsverk i felt	36
Tidsrom	8–11.6 og 19–27.6.2012
Metode	Avtorving for hånd, konvensjonell steinalderutgravning, 4 mm vannsålding
Avtorvet areal	25 m ²
Utgravd areal	Lag 1: 18,5 m ² , lag 2: 18 m ² , lag 3: 13,5 m ² , lag 4: 7,5 m ² , lag 5: 0,5 m ²
Utgravd volum	5,8 m ³
Volum per dagsverk	0,16 m ³
Funn	78 littiske funn
Datering	Sen tidligneolitikum / tidlig mellommesolitikum

INNLEDNING

Nedre Hobekk 1 ble registrert av Vestfold fylkeskommune våren 2008 (Lia 2008:84–86). Lokaliteten, som ligger inntil en loddrett, massiv bergvegg, er av naturlige årsaker blitt omtalt som en mulig heller. Veggens mangler det karakteristiske overhenget, og det er tvilsomt om det er en heller i egentlig forstand. Det er likevel mulig at mennesker har oppholdt seg ved bergveggen for å søke ly for vær og vind. Under registreringen ble det tatt fire prøvestikk på den lille hyllen som utgjør lokaliteten, og ett var positivt. I sticket ble det funnet ett flintavslag som delvis var dekket av cortex. På bakgrunn av høyde over havet ble lokaliteten gitt en foreløpig datering til sen tidligmesolitikum / tidlig mellommesolitikum.

Lokaliteten har et svært begrenset omfang og ligger i et forholdsvis vanskelig tilgjengelig terreng. Undersøkelsen ble gjennomført på ni dager. Nedre Hobekk 1 regnes som totalundersøkt. Det ble funnet 78 littiske artefakter, hvorav 69 er av flint og de øvrige er av bergkrystall og kvarts. Materialet har en høy fragmenteringsgrad på grunn av

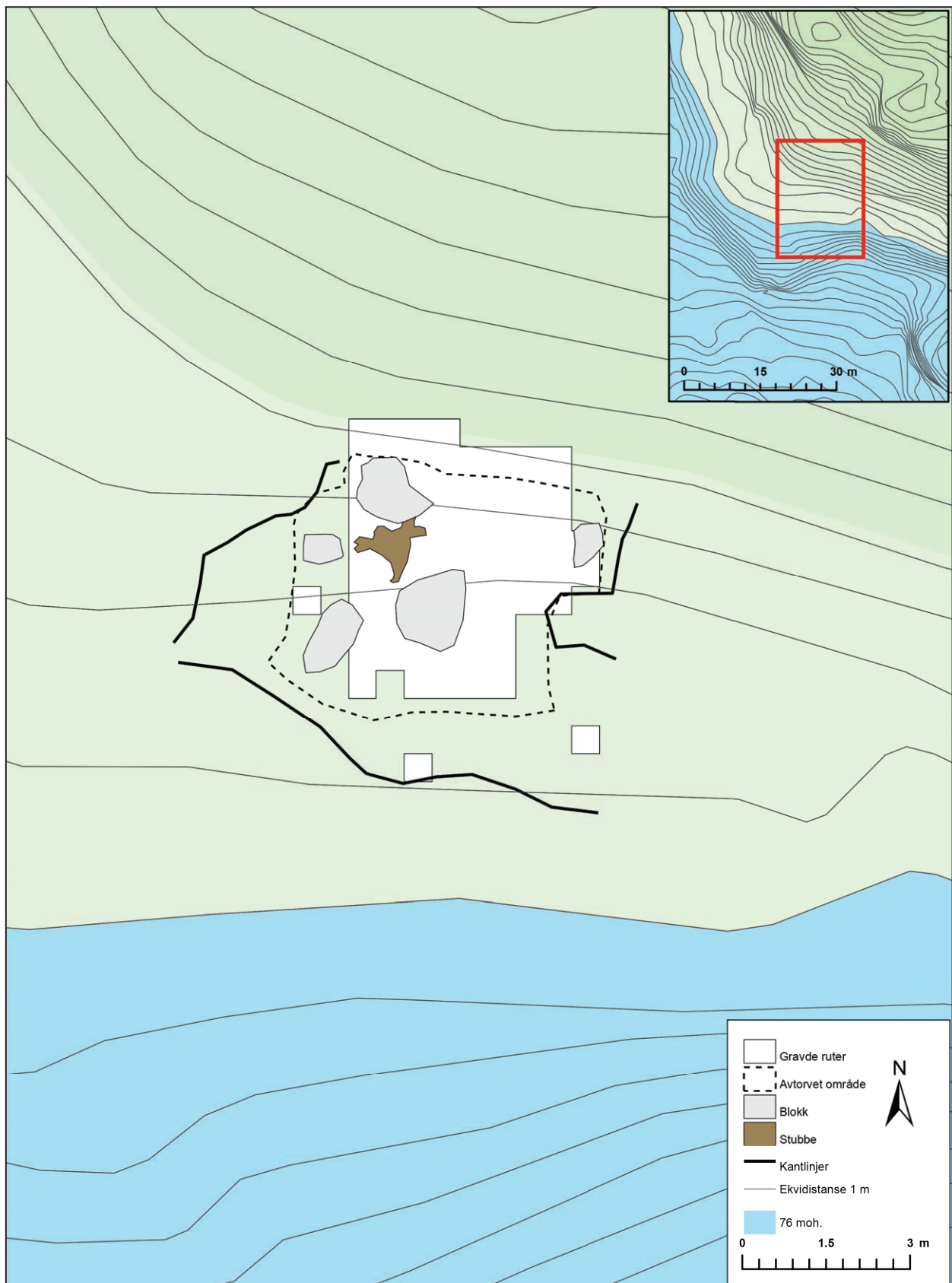
varmepåvirkning og har generelt liten utsagnskraft. Det er ikke funnet kronologisk relevante redskaper eller produksjonsavfall som kan bidra til datering av boplassen.

Siden det ble gjort få diagnostiske funn, ble det utført en utvidet klassifisering av materialet for å synliggjøre aktiviteter og strategier på lokaliteten (se kap. 2.6, dette bind).

BELIGGENHET, TOPOGRAFI OG JORDSMONN

Nedre Hobekk 1 lå på en ca. 5 meter bred hylle inntil en loddrett bergvegg på sørsiden av en høy bergknaus. På 78 moh. var lokaliteten avgrenset av terreng mot vest, nord og sør. I sør var det en spesielt bratt helling og til dels stup ned mot E18. Flaten øst for lokaliteten, som kan betegnes som en mulig vik og passende landingsplass for båt, ble avgrenset med flere negative prøvestikk. Utrasing fra bergveggen hadde medført at flere større steinblokker lå omkring på lokaliteten. Det var noe usikkert om blokkene hadde rast ut før eller etter aktiviteten i steinalderen.

Vegetasjonen på stedet besto av gran, bjerk, eik og

Figur 6.1. Lokaltopografi og utgravd areal for Nedre Hobekk 1. Lokalitetens beliggenhet ved 76 moh. Dette tilsvarer en strandlinjedatering til tidlig mellommesolittisk tid, ca. 8500–8200 f.Kr.

Figure 6.1. Local topography and plan of the excavated surface. The location of Nedre Hobekk 1 with sea level drawn at 76 m.a.s.l. The shoreline displacement curve suggests an Early Middle Mesolithic dating, ca. BC 8500–8200 (stippled line = removed topsoil, grey = rock, brown = tree trunk).

Figur 6.2. Oversiktsbilde over Nedre Hobekk 1. Bergveggen i bakkant minner om en heller.

Figure 6.2. View of site. The rock face has rock shelter characteristics.

einer samt blåbærlyng og gress. Under et 0–15 cm tykt lag med torv var det et profil med hvit sand sammenblandet med mørkere jord. Et gruslag med oppsprukket larvikitt lå deretter over anrikningsslaget, som stort sett hadde en rødlig farge. Denne fargen ble tydeligere inn mot bergveggen og kan skyldes dråpefall fra en sprekk i fjellet. Det var tørrere forhold i vestre del av lokaliteten, et stykke unna bergsprekken.

MÅLSETTING OG PROBLEMSTILLINGER

Høyden over havet (78 moh.) tilsa at Nedre Hobekk 1 kunne dateres til en tidlig del av mellommesolittisk tid. Det er undersøkt få boplasser fra denne perioden i Sørøst-Norge. Lokaliteten kan dermed

bidra med utvidet kunnskap om kronologi og levevis i forbindelse med mulig etablering av områdetilknyttet bosetning i perioden. På grunn av lite forstyrrelser i moderne tid og lokalitetens begrensede omfang var det i utgangspunktet gode muligheter for å treffe på godt bevarte forhistoriske knakkepisoder som kunne være verdifulle i nettopp denne tolkningssammenhengen.

UTGRAVNINGEN OG METODE

Siden lokaliteten lå vanskelig tilgjengelig for gravemaskin, ble det først avtorvet 25 m² for hånd. Under den innledende undersøkelsen ble det gravd åtte prøvekvadranter spredt over flaten med to meters mellomrom. Kvadrantene ble gravd i opptil fem

mekaniske lag, men det viste seg å være mye berg og stein i grunnen. Prøveundersøkelsen resulterte i et enkelt funn av et brent flintfragment. Funnet ble gjort omtrent midt på den aktuelle flaten.

Undersøkelsen videre ble gjennomført som en konvensjonell steinalderutgravning. Det ble gravd flest ruter i lag 1, 2 og 3, noen færre i lag 4 og kun to kvadranter i lag 5. Flertallet av funn ble gjort i lag 2 og 3. Omtrent alle de 78 littiske funnene lå konsentrert i et 6 m² smalt belte opp mot bergveggen. Sør på lokaliteten lå en stor flyttblokk som det ikke var mulig å grave under, men lokaliteten regnes likevel som tilstrekkelig avgrenset og totalundersøkt. Det ble ikke dokumentert sikker skjørbrent stein.

KILDEKRITISKE FORHOLD

Lokaliteten lå i et urørt utmarksområde og syntes å være intakt. Vannstrømning fra bergsprekk kan imidlertid ha forringet bevaringsforholdene. Det ble ikke gjort funn av organisk materiale.

NATURVITENSKAPELIGE PRØVER OG ANALYSER

Det ble ikke tatt ut prøver til naturvitenskapelige analyser.

FUNNMATERIALE

På Nedre Hobekk 1 ble det til sammen gjort 78 littiske funn. Flint utgjør 69 av disse, det vil si 88,5 prosent av den totale funnmengden. For øvrig er det 8 funn av bergkrystall (10,3 prosent) og 1 av kvarts (1,3 prosent).

Funnmateriale av flint

Det ble funnet 69 flintartefakter som fordeler seg på to typer: en matt, gråmelert flinttype (type 1, 30 artefakter) og en matt bryozovariant (type 2, 32 artefakter). Den øvrige flinten er så gjennombrent at den ikke lar seg identifisere (type 3, 7 artefakter). Basert på rent visuelle kriterier, som for eksempel inklusjoner av grovere materiale eller frostsprekker, er det ingen ting som tyder på at flinten har vært av dårlig huggekvallitet. Flinten på Nedre Hobekk 1 synes å være gjennomgående homogen. Trettifem flintartefakter er synlig varmpåvirket (50,7 prosent av alt flintmateriale) og har resultert i høy fragmenteringsgrad og mange splinter (små fragmenter), deriblant flere karakteristiske «potlids». *Potlids* er små kjegleformede stykker som presses ut av flinten ved høy temperatur (Whittaker 1994:73). Tretten flintartefakter har cortex på overflaten. Av disse er det registrert fire primære og sekundære avslag/fragmenter. Primære

og sekundære avslag/fragmenter representerer det materialet som kommer først av en kjerne i en gitt produksjon. Den ventrale siden på primære avslag/fragmenter er fullstendig dekket av cortex. Sekundære avslag/fragmenter har avspaltningssarr etter ett tidligere avslag. En høy andel primære og sekundære avslag/fragmenter (≥ 30 prosent) viser at den innledende delen av reduksjonen kan ha vært gjennomført på boplassen (Eigeland 2013). Dersom funn med cortex blir lagt sammen med det øvrige materiale, viser det en samlet prosentandel på rundt 6 prosent primære/sekundære avslag/fragmenter. Dette tyder på at knollene som ble brukt på Nedre Hobekk 1, var tilslått og forarbeidet et annet sted enn på lokaliteten.

Det sekundærbearbejdede materialet omfatter to artefakter, ett avslag og ett fragment med retusj med ubestemt funksjon. Dette utgjør en redskapsandel på 2,9 prosent av alt flintmateriale.

Redskaper

De to sekundærbearbejdede artefaktene er ikke definert som redskapstyper. Avslaget med retusj har en kort, fin og jevn retusj på én side av avslaget. Avslaget er brent. Fragmentet med retusj har en grovere utført og mer omfattende retusj rundt større deler av stykket. Ulikheten kan tyde på ulik funksjon for redskapene.

Avfallsmaterialet

Den primærtillvirkede flinten utgjør 97 prosent av den totale funnmengden og fordeles på kategoriene avslag (27 prosent), fragment (24 prosent), splint med slagbule (3 prosent) og splint uten slagbule (46 prosent). Til sammen består 70 prosent av avfallsmaterialet av fragmenter (fragment + splint uten slagbule). Som allerede nevnt skyldes den høye fragmenteringsgraden varmpåvirkning. Hvorvidt materialet var fragmentert *før* brenning, og slik kan gis en teknologisk forklaring, er det vanskelig å utlede med sikkerhet. Flere av de opprinnelige tekniske kjennetegnene kan bli kamuflert når flinten krakeleerer og misfarges ved kontakt med sterk varme.

Kun tre avslag er over 2 cm, og ingen er større enn 3 cm. Liten størrelse kan peke mot flere forhold. Det kan dreie seg om tilgjengelighet; tilgang på små flintknoller og begrensede flintressurser kan gi naturlig utslag på størrelse. En annen forklaring kan være at det var et særskilt behov for spesielt små artefakter. I tolkningsavsnittet vil jeg kommentere videre på avfallsmaterialets karakter.

Det er funnet et mulig plattformavslag med rest etter en mulig fasettering av en tidligere plattform. Fornyning og fasettering av plattformer er en

Figur 6.3. (a) Utgravning av Nedre Hobekk 1, (b) utgravningsflaten etter at lag 3 er fjernet.
Figure 6.3. (a) The site during excavation, (b) surface of layer 4.

veldokumentert teknologisk strategi ved produksjon av flekker/mikroflekker og vedlikehold av koniske/semikoniske kjerner i den mellommesolittiske perioden (Ballin 1999b). Det er imidlertid ikke funnet spor etter avspaltningssarr fra flekkeproduksjon på plattformkanten eller flekker/mikroflekker for øvrig i materialet. Sikre spor etter flekkeltilvirkning kunne ha understøttet det mulige plattformavslaget.

Et interessant trekk ved materialet er det høye innslaget av diagnostisk avfall fra bruk av bipolar teknikk. Typiske kjennetegn er knusing i proksimal- og distalende, tydelige bølgeringer, rette avslag med avlang form og annet irregulært avfall. Tretti-tre prosent av avslagene er med sikkerhet slått med

teknikken. Flere av de andre avslagene har knust proksimalende, noe som kan tyde på at de også stammer fra en type amboltteknologi. Med tanke på at noe av det øvrige materialet kan ha vært fragmentert og irregulært før varmpåvirkning, er det mulig å hevde at steinteknologien er spesialisert mot en bestemt type metode og teknikk på boplassen.

Kryptokrystallinske råstoff

Det ble skilt ut 9 artefakter (11,6 prosent) av annet råstoff enn flint. I tillegg til en enslig bipolar kjerne av kvarts ble det funnet et lite avfallsmateriale av bergkrystall. På grunn av det beskjedne antallet er det ikke så mye informasjon å hente. Én ting som

Hovedkategori	Antall	%	Delkategori/merknad	Antall
Sekundærbearbeidet flint				
Avslag/fragment med retusj	2	2,9	Avslag med retusj	1
			Fragment med retusj	1
Sum, sekundærbearbeidet flint	2	2,9		
Primærtillvirket flint				
Avslag	18	26,1	Mulig plattformavslag	1
			Bipolart avslag	6
			Andre avslag	11
Fragment	16	23,2		16
Splint	33	47,8	Splint med slagbule	2
			Splint uten slagbule	31
Sum, primærtillvirket flint	67	97,1		
Sum, flint	69	100		

Figur 6.4. Flintmaterialet fra Nedre Hobekk 1

Figure 6.4. Classification of flint from Nedre Hobekk 1.

Hovedkategori	Antall	Delkategori/merknad	Antall
<i>Primærttilvirket bergkrystall</i>			
Avslag	2	Bipolart avslag	1
		Andre avslag	1
Fragment	2		
Splint	4	Splint med slagbule	1
		Splint uten slagbule	3
<i>Sum, primærttilvirket bergkrystall</i>	8		
<i>Primærttilvirket kvarts</i>			
Kjerne	1	Bipolar kjerne	1
<i>Sum, primærttilvirket kvarts</i>	1		
Sum, kryptokrystalline råstoff	9		

Figur 6.5. Bergkrystall og kvarts fra Nedre Hobekk 1.

Figure 6.5. Rock crystal and quartz from Nedre Hobekk 1.

kan påpekes, er at kvartsen og bergkrystallen speiler flintmaterialet med tilstedeværelsen av bipolar teknikk. Den bipolare kjernen av kvarts er svært liten (1 cm og knapt 1 gram), men har den karakteristiske konkave fordypningen i den ene enden forårsaket av gjentatte slag loddrett mot plattformen. Ett av de to avslagene av bergkrystall er bipolar. Tilsynelatende har det foregått samme type aktivitet med alle de tre råstoffene på boplassen.

STRUKTURER

Ingen strukturer ble påvist under utgravningen. Funnspredningen av varmpåvirket flint, og særlig den gjennomtrente typen, viser at denne utelukkende befinner seg på et avgrenset område sentralt på lokaliteten. Om kraftig krakelert flint kan være et mål på at det har vært et ildsted på plassen, kan det argumenteres for at det har vært nettopp her. For øvrig ble det ikke funnet skjorbrent stein på boplassen som kan støtte denne teorien.

FUNNSPREDNING OG AKTIVITETSOMRÅDER

Den vertikale funnfordelingen viser at mest funn lå i lag 2 (49 prosent). I lag 1 ble 21 prosent av funnene påvist og 26 prosent i lag 3. Kun et lite antall ble hentet ut i lag 4 (5 prosent). De ulike råstofftypene ligger jevnt fordelt i alle lag og stammer sannsynligvis fra samme opphold. Den horisontale funnfordelingen viser at funnene i stor grad ligger midt på den lille hyllen som utgjør boplassflaten (se fig. 6.3b). Dette utgjør et areal på om lag 6 m². De to flinttypene er likt distribuert over hele flaten, mens bergkrystallen kan synes å ha en mer nordøstlig utbredelse. Avfallsmaterialet som helhet representerer én funnkonsentrasjon. Det er ingenting som tyder på at de ulike huggesituasjonene er separate

i tid. Et tilnærmet funntomt område midt i funnkonsentrasjonen kan vise til stedet hvor én eller flere personer har sittet og tilvirket redskaper (se fig. 6.6).

DATERING OG BRUKSFASER

Basert på høyden over havet kan Nedre Hobekk 1 dateres til sen tidligmesolitikum / tidlig mellommesolitikum, omkring 8500–8200 f.Kr. / 9200–8900 BP. Lokaliteten ligger på 78 moh. Det er ikke gjort funn av daterbart organisk materiale eller sikre typologiske funn. Begrenset boareal, de knappe huggesituasjonene og funn av få redskaper tyder på at oppholdet har vært relativt kort. Det synes som om besøket har vært en enkeltstående begivenhet.

TOLKNING AV LOKALITETEN SETT I LYS AV FUNN OG AKTIVITETSOMRÅDER

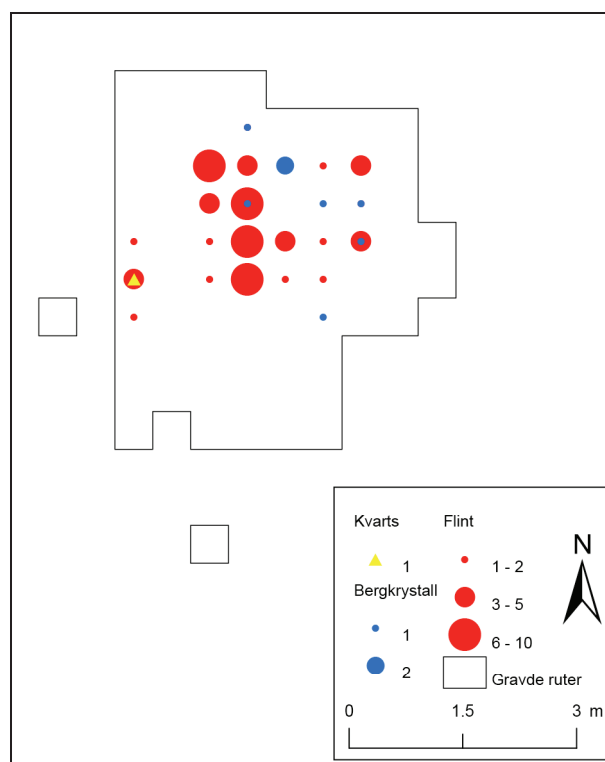
Med utgangspunkt i den lille hyllen inn mot bergveggen med lav funnmengde, som mangler både strukturer og kronologisk relevant materiale, er det lite grunnlag for å tolke Nedre Hobekk 1 som noe annet enn en flyktig rasteplass fra sen tidligmesolittisk / tidlig mellommesolittisk tid. Dersom lokaliteten var strandbundet på dette tidspunktet, var det en vik et lite stykke øst som kunne tjene som en fin landingsplass for båt. Den massive bergveggen har trolig også gitt godt skjul for vær og vind. Knakking samt tilvirkning og bruk av redskaper har sannsynligvis ikke vært hovedmotivet bak oppholdet, da dette representerer kun noen minutters arbeid – med mindre mange redskaper er fraktet ut av lokaliteten. Sett i lys av et større bosetningsmønster vil Nedre Hobekk 1 representere et kort stoppested som nødvendigvis må inngå i et system av flere boplasser. Lokaliteten vitner om mobilitet innenfor et bosetningsområde.

Den tilsynelatende ensidige bruken av bipolar teknikk sammenlignet med andre slagteknikker er verdt å merke seg. Hvorfor har menneskene benyttet akkurat denne typen teknologi på boplassen? I østnorsk fagtradisjon har det vært vanlig å knytte bipolar teknikk til råstoffmaksimering (Glørstad 2003:293; Jaksland 2001:37, 2005:50; Østmo 1988:215). Med tanke på det marginale flintmaterialet, og innslag av «supplerende» råstoff, kunne en slik tolkning være plausibel for Nedre Hobekk 1. Et argument som taler imot dette forholdet, er at mengden bergkrystall og kvarts også er liten. Om disse råstoffene ble brukt for å utligne et flintbehov, ville det vært mer av det. Samtidig har forskning på bipolar teknikk vist at det ikke er en spesielt god råstoffbesparende strategi sammenlignet med for eksempel direkte teknikk (Eigeland 2008; Sollberger and Patterson 1976).

En annen tolkning kunne ha vært en mer eller mindre opportunistisk opphugging av små, kompakte flintknoller som ble funnet i nærheten av lokaliteten. Et utilsiktet behov for noen få skarpe egger, utover de medbrakte redskapene man alltid hadde tilgang på, kunne nok resultere i et materiale likt det som er dokumentert på Nedre Hobekk 1. Mangel på primære og sekundære avslag og fragmenter, som ville ha vist at små flintknoller var plukket opp og innledende redusert på stedet, tilbakeviser imidlertid dette. Flinten som kom inn til plassen, var allerede forarbeidet – klar til bruk.

Dermed snakker vi trolig om en bevisst import av et spesielt utvalgt materiale for alle de tre råstofftypene. Ettersom det er funnet kun én bipolar kjerne av kvarts, uten noe avfall, kan det tenkes at kjernene egentlig hadde en redskapsfunksjon. Dersom *avslag* fra bipolar teknikk var et mål for reduksjonen, var menneskene sannsynligvis ute etter en bestemt type avslag: små, rette og tynne. Med bakgrunn i dette vil jeg argumentere for at teknologien på lokaliteten var del av en type spesialisering som vi foreløpig har lite kunnskap om.

Tilstedeværelsen og omfanget av bipolar teknikk har så langt ikke vært benyttet som en kronologisk markør verken for tidligmesolittisk/mellommeseolittisk tid eller for andre perioder i steinalderen. Ballin (1999b) har i sine studier merket seg en trend i utviklingen av bruk av bipolar teknikk fra mellommeseolitikum til neolitikum, uten at dette blir vektlagt generelt i faglitteraturen. Ifølge ham utgjør bipolare kjerner 45–65 prosent av det totale kjernematerialet i mellommeseolitikum, senmesolitikum har en andel på 65–85 prosent og neolitikum hele 70–95 prosent (Ballin 1999b:14). For Nedre

Figur 6.6. Funnspredning for flint og kryptokrystallinske råstoff. Midt i konsentrasjonen er det funntomt. Her kan én eller flere personer ha sittet og knakket.

Figure 6.6. The distribution of all finds. Lack of finds in the middle of the distribution might suggest where the knapper(s) was seated.

Hobekk 1, og Vestfoldbaneprosjektet som helhet, kan det bli mulig å diskutere bruk av teknikken innenfor den mellommesolittiske perioden. Boplassene Gunnarsrød 7, Gunnarsrød 8 og Landgangen Vestgård 1 har et høyt innslag, mens Sundaasen 1 har et mye lavere. Det er mulig tallene viser til hvor omfattende en bestemt type aktivitet har vært på de forskjellige lokalitetene, men det kan også basere seg på mer finmaskede kronologiske forskjeller. For å få svar på dette må det gjennomføres mer inngående teknologiske analyser av materialet.

I studiet av de mellommesolittiske lokalitetene på Vinterbro i Akershus mener Jaksland (2001:35) å se at «bipolar avslagsteknikk, som synes i form av regulære bipolare kjerner, tiltar kraftig under hele fasen. I siste del av mellommeseolitikum er kjernetypen dominerende». Denne påstanden kan diskuteres med utgangspunkt i funn fra Vestfoldbaneprosjektet. Nedre Hobekk 1, som strandlinjedateres til sen tidligmesolitikum / tidlig mellommeseolitikum, har for eksempel et sterkt innslag av teknikken. Ytterligere forskning på tematikken kan gi økt forståelse av rollen til bipolar teknologi på ulike typer boplasser i eldre steinalder.

SUMMARY

Nedre Hobekk 1 is situated on a narrow terrace at the base of a steep rock face, 78 m.a.s.l. The inaccessible location in forest terrain has left the site protected from modern activity (fig. 6.2). The size of the site is limited and covers about 25 m², of which 18.5 m² were excavated.

A total of 78 lithic finds of flint, rock crystal and quartz were recorded. 88.5% of the material consists of flint. Most of the material was heavily burnt and fragmented. A flake and a fragment, both retouched, make up the modest toolkit. In general, the debitage suggests that most of the material was reduced by bipolar technology.

Diagnostic tools are missing, and no organic materials suitable for radiocarbon dating were identified. The local shoreline displacement curve dates the site to the Early Mesolithic–Middle Mesolithic transition, BC 8500–8200 (9200–8900 BP). The limited size, absence of features and few finds indicate that Nedre Hobekk 1 was visited briefly by a small group of mobile people. In a larger settlement system, the site represents a short-term occupation with a special purpose. Observation post or resting place is a plausible interpretation.